

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

De Fuga in persecutione, ad Fabium.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

XIIII. Denique si colligere & Dominica sollempnia celebrare interdum non liceat, de nocte fieri posse.

Ceterum quum initio sue fidei Tom. 2. lib. de Patientia, c. 13. n. 88. fugam in persecutione non improbet, sed primum libris de Corona militis, & de Virginibus velandis, patet eodem penè tempore conscriptos hos tres libros; hunc verò peculiariter contra Ecclesiam scriptum esse testantur B. Hieron. & Nicephorus, locis supra citatis. Prefatiuncula nostra in Tomum hunc Quintum. Antidoti loco erunt illa Auctoris loco iam citato verba: Caritas patientia in persecutionibus denique preliatur. Si fuga urgeat, incommoda fugæ caro militat. Si & carcer preueniat, &c. Itè B. Cypriani secessus, in quo toto biennio xxix. scripsit Epistolas, cuius hæc sunt verba Epist. 56. ad Thibarit. Et si fugientem, in solitudine ac motibus latro oppresserit, fera inuasit, fames aut sitis aut frigus adfluxerit, vel per maria precipiti navigatione properantem tempestas ac procella submerserit. Spectat militem suum Christus ubicunque pugnantem, & persecutionis causa pro nominis sui honore morienti premium reddit, quod daturum se in persecutione promisit. Nec minor est martyrij gloria, non publice & inter multos perisse, quàm perenni causa sui propter Christum perire. Item l. de Lapsis: Secundus ad gloriam gradus est, cauta secessione subtractum Dominum reservari. Et postea: Relinquenda erat patria, &c. quò quum latiss. prosequatur hæc materia, ex scripturis, Lectorem remittimus. Item B. Athanasij fuga, cuiusque pro eadem Apologia; denique B. Augustini. Epist. 180. ad Honoratum; è quibus ad quasdam Auctoris rationes respondimus suis quibusque locis. Atqui hunc Librum viderunt MS. Tritheimius & Politianus, in lucem edidit primus Rhenanus prius cum Scholiis, deinde & Adnotationibus ex Paterniacensi, Hirsaugiensi, & Gorziensi codicibus. Nos verò de novo castigauimus ad Vatic. 3. MS. cod. & ex quibusdam coniecturis Dominorum Latini & Harrisij, nouisque Argumento & Adnotationibus auximus.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS

PREBYTERI DE FUGA IN PERSECUTIONE ad Fabium Liber.

CAP. I.

VASISTI proxime, Fabi frater, fugiendum necne sit in persecutione, quòd nescio quid annuntiaretur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tempore, & quarundam personarum importunitate, semitratatam materiam abstuli meum, plenius eam de stylo nunc reuertaturus, utpotè quam ei tua consultatio commendarat, & conditio temporum suo iam nomine iniunxerat. Quanto enim frequentiores imminet persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo cas exoptere fides debeat. Procuranda autem examinatio penes vos, si fortè Paracletum non recipiendo deductorè omnis veritatis, meritò adhuc etià aliis quaestionibus obnixi estis. Igitur consultationi tuæ ordinè quoque induimus, animaduertentes antè determinari oportere de statu ipsius persecutionis, utrum à Deo obueniatur, an à diabolo, quòd facilius de obitu eius constare possit. Omnis enim rei inspectio, auctore cognito planior. Satis est quidem prescribere, nihil fieri sine Dei voluntate. Sed non statim hac sententia ceteris retractauerimus. Locum dabimus, ne à presenti articulo auocemur. Si qui responderit: Ergo & malum à Deo, & delictum à Deo; nihil iam in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis. De persecutione nunc quaeritur. Circa hanc interim dixerim, nihil fieri sine Dei voluntate,

A te, respiciens eam in primis digna Deo esse, & (vt ita dixerim) necessariam ¹⁰ ad probationem scilicet seruorum eius, siue reprobatione. Quis est enim exitus persecutionis, quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei, qua suos utique Dominus examinavit? Hoc Domini iudicium est persecutio, per qua quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porro iudicium soli Deo competit. ¹¹ Hæc pala illa, quæ & nunc dominicam aream purgat, Ecclesiam scilicet, confusum acerrum fidelium euentilans, & discernens ¹² frumentum martyrum, & paleas negatorum. ¹³ Hæc enim, scalæ quas somniat Iacob, aliis ascensum in superiora, aliis descensum ad inferiora demonstrantes. ¹⁴ Sic & agonem ¹⁵ intelligi capit persecutione. A quo certamen edicitur, nisi à quo corona & præmia proponuntur. ¹⁶ Legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus præmiis ad victoriam inuitet, vel maxime illos qui præcipue vicerint in persecutione, vincendo luctati, reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitia. Ita agnosces ad eundem agonotheam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quo agitur in persecutione, gloria Dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam Dei pertinet, utique ex voluntate illius eueniet. Sed quando Deus magis creditur, nisi eam magis timetur: nisi in tempore persecutionis? Ecclesia in attonito est. Tunc & fides ¹⁷ in expeditione sollicitior, & disciplinatio ¹⁸ in Ieiuniis, & Stationibus, & Orationibus, & Humilitate, ¹⁹ in alterutra Diligentia, & Dilectione, in Sanctitate, & Sobrietate. Non enim vacatur nisi

B Timori & Spei. Adeo & ex hoc ipso ostenditur nobis, non posse diabolo deputari eam, quæ meliores efficit Dei seruos. ²⁰ Si, quod iniquitas à Deo non est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquus quam veri Dei antistes omnis, sectatores veritatis, nocentissimorum more tractari?) ideo videtur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur, ex qua constat persecutio: scire debemus quatenus nec persecutio est sine iniquitate diaboli, nec probatio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutioni, sed ministerium, præcedere enim Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis; sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis; quæ ratio est probationis. Nam & aliis in quantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est æmula; vt sic iustitia in iniquitate perficiatur, quomodo virtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à Deo, vt confundantur fortia: & stulta eius, vt confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, vt iustitia propter confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim Domini persecutio, propter fidei probationem: ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem: ita eam per diabolum si forte, non à diabolo euenire credimus. Nihil satanæ in seruos Dei viuere licebit, nisi permiserit Dominus, vt aut ipsum destruat per fidem electorum in tentatione victicem; ²² aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. ²³ Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à Deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi Dominus, Ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum, Denique nec extendit, nisi postea quam & hoc postulanti Dominus: Ecce, dixisset, trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem Dominus in Euangelio ad Petrum: ²⁴ Ecce, inquit, postulaui satanas vt cerneret vos velut frumentum: verum ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua: id est, ne tantum diabolo permitteretur, vt fides periclitaretur. Quo ostenditur, vtrumque apud Deum esse, & concussionem fidei, & protectionem, cum vtrumque ab eo petitur, concussio à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius Dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat; à quo omnem accipit potestatem in coelis & in terris, quale est vt concussionem fidei diabolus in manu sua habeat? ²⁵ Sed in legitima Oratione cum dicimus ad patrem: Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quam persecutio?) ab eo illam profitemur accidere, à quo veniam eius deprecamur. Hoc est enim quod sequitur: Sed erue nos à maligno, id est ne nos induxeris in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruimur diaboli manibus, cum illi non tradimur in tentationem. ²⁶ Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset, tantum abest vt in oves Dei habeat. Possum dicere porcorum quoque fetas tunc numeratas apud Deum fuisse, nedum capillos sanctorum. Habere videtur diabolus propriam iam potestatem, si forte in eos qui ad Deum non pertinent, semel in stillam si-

Isai. 40. tula, & in puluerem areæ, & in saliuam Nationibus deputatis à Deo, ac per hoc diabolo
 expositis in vacuum quodammodo possessionem. Ceterum in domesticos Dei nihil illi
 licet ex propria potestate, quia quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scriptu-
 ris signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis
 prouocato vel prouocanti, vt in superioribus; Aut ex causa reprobationis traditur ei pec-
 cator quasi carnifici in penam, vt Saul: & abscissit, inquit, spiritus Domini à Saule, ³⁷ &
1. Reg. 15. concutiebatur eum spiritus nequam à Domino, & suffocabat eum. Aut ex causa cohibiti-
1. Cor. 12. nis, ³⁸ vt Apostolus refert datum sibi sudem angelum satanæ vt colaphizetur: (Nec hanc
2. Tim. 1. speciem permitti diabolo in infirmitate perfici possit. nam & ipse Apostolus ³⁹ Phigelum &
 Hermogenem tradidit satanæ vt emendantur, ne blasphemet. Vides iam & à seruis Dei
 facilius diabolum accipere potestatem, tanto abest vt eam ex proprietate possideat.
 C A P. III. Cum ergo & hæc exempla magis in persecutionibus eueniant, siquidem magis tunc
 probamur vel reprobamur, & magis tunc humiliamur vel emendamur, ab eo permittatur
 vel imperetur, necesse est, ³¹ catholicè fieri hæc, à quo & ex parte, scilicet ab illo qui dicit,
Isai. 45. Ego sum qui facio pacem, & condo mala, id est bellum. Hoc est enim contrarium paci.
 Nostræ autem paci quod est bellum, quam persecutio? Si persecutionis vel maxime exitus
Deuter. 32. aut vitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut sanationem: habes auctorem eiusdem: E-
Zach. 23. go percutiam, & sanabo: ego viuificabo, & mortificabo. ³² Vrasu, inquit, illos sicut vitur.
Ephes. 6. argentum, & probabo, inquit, illos sic vt probatur aurum. Cum enim exurimur persecu-
 tionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ
 fidei vstio & constatio administratur ex Dei tamen voluntate. De isto quis dubitare pos-
 sit igno, nisi planè friuola & frigida fides, deprehendens eos qui timide ³³ conue-
 niunt in Ecclesiam. Dicitis enim, quoniam inconditè conuenimus, simul conuenimus,
 & complures concurrimus in Ecclesiam, quærimur à Nationibus, & timemus ne turben-
 tur Nationes. An non scitis quòd Deus omnium sit dominus? Et si velit Deus, tunc
Matth. 10. persecutionem patieris; si verò noluerit, silebunt Nationes. Credas utique: si tamen in eum
 Deum credis, sine cuius voluntate nec passer vnus assis cadit in terram. Nos autem puto
 C A P. IIII. multis passeribus ³⁴ antistamus. [³⁵ Igitur si constar à quo persecutio eueniat, ³⁶ possumus
 iam consultationem tuam inducere, & determinare ex hoc ipso prætractatu, Fugiendum in
 persecutione non esse. Si enim persecutio à Deo euenit, nullo modo fugiendum erit, quod
 à Deo euenit. Sicut duplex ratio dependit, quia neque debeat deuitari, neque euadi possit
 quod à Deo euenit. Non debet deuitari, quia bonum. Necesse est enim bonum esse om-
 ne quod Deo visum est. ³⁷ Et nunquid ideò in Genesi sic positum est: Et vidit Deus quia
Gen. 1. bonum est, non quòd ignoraret bonum esse nisi vidisset, sed vt hoc sono portenderet bo-
 num esse quod Deo visum est: Multa quidem sunt quæ à Deo eueniant, & alicuius malo
 eueniant. Immo bonum est ideò, quia à Deo euenit, vt diuinum & rationale. ³⁸ Quid enim
 diuinum non rationale, non bonum? Quid bonum non diuinum? Si autem sensui cuius-
 que videtur, non sensus hominis præiudicat statui, sed status sensui. Satus enim vnus cuius-
 que certum quid est, & dat sensui legem, ita sentienti statum si est. Si autem statu quidem
 bonum quod à Deo venit (nihil enim à Deo non bonum, quia diuinum, quia rationale)
 sensui verò malum videtur: erit status in tuto, sensus in vitio. Statu optima res Pudicitia, &
 Veritas, & Iustitia, quæ à multorum sensu displicent. Nunquid ideò status sensui addici-
 tur: Ita & persecutio statu bona est, quia diuina & rationalis dispositio; sensui eorum verò
 quorum malum venit displicet. Vides etiam illud malum rationem apud Deum habere, cum
 quis in persecutione eueritur de salute, sicut & illud bonum ratione contingere, cum
 quis ex persecutione proficit in salute: nisi si irrationaliter quis aut perit apud Dominum,
 aut saluus est: is non poterit persecutionem malum dicere, quæ etiam in malis parte bo-
 num est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de
 statu constat, meritò definimus quod bonum est vitari non oportere: quia delictum sit
 quod bonum est recusare, eo amplius quod Deo visum est: iam verò nec posse vitari,
 quia à Deo euenit, cuius voluntas non poterit euadi. Igitur qui putant fugiendum, aut
 malum expoibrant Deo, si persecutionem vt malum fugiunt, bonum enim nemo deui-
 tat: aut fortiores se Deo existimant, qui putant se euadere posse, si Deus tale aliquid
 C A P. V. voluerit euenire. [³⁹ Sed: Quod incum est, inquit, fugio, ne peream si negauro. Il-
 lius est, si voluerit etiam fugientem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde-
 certus

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELI
 A. V.
 36.

A certus es te negaturum si non fugeris, an incertus? Si enim certus, iam negasti: quia præsumendo te negaturum, id despondidisti de quo præsumpsisti, & vanè iam fugis ne neges, qui si negaturus es, iam negasti. Si verò incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter vtrumque euentum, etiam confiteri te posse præsumis, & saluum magis fieri quo minus fugias? sicut negaturum te præsumis, vt fugias. Iam nunc aut in nobis est vtrumque, aut totum in Deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsumimus quod est melius, id est confessuros nos: nisi si vis confiteri, pati non vis. Nolle autem confiteri, negare est. Si verò in Deo totum est, cur non totum relinquimus arbitrio eius: agnoscetes virtutem & potestatem, quòd possit nos sicut fugientes educere in medium, ⁴⁰ ita & non fugientes, immò & in medio populo conuersantes obumbrare. Quale est, vt ad fugiendum, Deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium: ad contestandum autem inhonores illum, desperans potentiam protectionis ab illo? Quare non magis ex hac parte constantiæ & fiduciæ in Deum dicis, Ego quod meum est facio, non discedo. Deus si voluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub Dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. ⁴¹ Rutilius sanctissimus martyr, quum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum (vt putabar) numeris redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & Præsidi oblatum, tormentis dissipatus, credo pro fuga, castigatione, dehinc ignibus datus, passionem quam vitarat, misericordie Deo retulit. Quid aliud voluit Dominus nobis demonstrare hoc documento, quàm fugiendum non esse, quia nihil fuga prodest si Deus nolit? [⁴² Immò, inquit, quia præceptum adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim voluit quidam, sed & ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere sensum Domini illius pronuntiationis, vt eam ad velamentum timiditatis suæ vtantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas: ⁴³ Cum cœperint, inquit, persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitatem. Hoc in persona propriè Apostolorum, & in tempora, & in causas eorum pertinere defendimus, ⁴⁴ sicut præcedentes & subsequentes sensus probabunt, qui non nisi in Apostolos competunt: In viam nationum ne icritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israël. Nobis autè & via nationum patet, in qua & inuenti sumus, & vsque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israël in iuncta est extra ordinem, nisi quæ & omnibus gentibus prædicare debemus. Etiam si apprehendamus, non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis vtrique potestatibus & tribunalibus obiciemur. Sic igitur & fugæ præceptum, Apostolorum cõditio desiderabat, quoniam prius prædicandum erat ad oues perditas domus Israël. Vt ergo perciperetur prædicatio, apud quos priores eam perfici oportebat, vt panem antè filij quàm canes sumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter eludendum periculum proprio nomine persecutionis (atquin persecutiones eos passuros ⁴⁵ prædicabat, & tolerandas docebat) sed propter profectum annuntiationis, ⁴⁶ ne statim oppressis, Euangelij quoque disseminatio perimeretur. Neque enim quasi tacitè in aliquam ciuitatem transfugiendum erat, sed quasi vbique annuntiaturi, & ex hoc vbique persecutiones subituras, donec replerent doctrinam suam. ⁴⁷ Denique: Non consummabitis, inquit, ciuitates Israël. A deo intra terminos Iudææ præceptum fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit prædicationis, in omnem iam carnem effuso spiritu sancto. Itaque Paulus & Apostoli ipsi, memores præcepti dominici, contestantur illud apud Israël, quem iam doctrina sua impleuerant, ⁴⁸ Vobis oportuit in primis sermonem Dei tradi. Sed quoniam repulistis eum, nec dignos vos æternæ vita existimastis, ecce conuertimus nos ad Nationes. Atque exinde conuersi & ipsi sicut antecessores instituerant, & in viam Nationum abierunt, & in ciuitates Samaritarum introierunt, vt in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in terminos orbis voces eorum. Si ergo cessauit exceptio viæ Nationum, & in ciuitates Samaritanorum, cur non cessauerit & fugæ præceptum pariter emissum? denique ex quo saturato Israël Apostoli in Nationes transierunt, & fugerunt de ciuitate in ciuitatem, nec pati dubitauerunt. ⁴⁹ Atquin & Paulus, qui se per murum cõcesserat expediri de persecutione, quæ ad hoc tempus erat præcepti, idem iam in clausula officij, & in consummatione præcepti discipulis magno opere deprecantibus, ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat, sollicitudini eorum non subscripsit, sed econtrariò, Quid, inquit, facitis lachrymantes & conturbantes

C A P. VI.

Matth. 10.

Ibidem.

Ibidem.

Matth. 15.

Matth. 10.

Ibidem.

Ibidem.

Act. 13.

Psal. 18.

Act. 9.

Act. 21.

- cor meum? Ego enim non modò vincula patiens optauerim, sed etiam mori Hierosolymis pro nomine Domini mei Iesu Christi. Atque ita omnes acierunt, Fiat voluntas Domini. Quæ erat voluntas Domini? utique non fugiendi iam persecutionem. Ceterùm poterant & priorem Domini voluntatem proposuisse; qua fugere mandauerat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igitur cum etiam sub Apostolis ipsis temporale fuerit fugæ præceptum, sicut & reliquorum præscriptorum, non potest apud nos perseverare quod apud doctores nostros concessauit, etsi non propriè ad illos fuisset emissum: Aut si perseverare illud Dominus voluit, deliquerunt Apostoli, qui non vsque in finem fugere curauerunt.
- CAP. VII.** [50 Videamus nunquam & cetera Domini edicta congruant perpetuo fugæ præcepto: Prius quidem si à Deo persecutio est; quale est ut idem fugiendam eam mandet, qui & infert: quam si euadi uolet, melius non immitteret, ne voluntatem suam alia voluntate præuaricari videretur. Aut pati enim nos voluit persecutionem, aut fugere. Si fugere, quomodo pati? si pati, quomodo fugere? Tam verò quanta inæqualitas sententiarum iubentis fugere, & inuitantis ad passionem contrariam fugæ? 51 Qui confessus fuerit in me, & ego confitebor in illo coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens, quomodo fugiet confitens? 52 Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum coram patre. Si deuito passionem, cōfundo confessionem. Felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei.
- Matth. 10.** Infelices ergo, qui fugiēdo ex præcepto non erunt passi. Qui sustinuerit in finem, ille saluabitur. Quid ergo me iubens fugere, vis in finem sustinere? Tam diuersitas sententiarum si non congruit diuinæ grauitati, apparet ex his quoque præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorundam prospiciens Dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demonstrauit. Non enim idoneus erit, etiam sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin non fouet, sed recusat semper infirmos, primùm docens non fugiēdos esse persecutores, sed potius non timēdos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil valent facere. Sed timete eum qui & corpus & animam perdere potest in gehennam. Atque exinde que timidis præfinit: 53 Qui pluris fecerit animam suam quàm me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non potest esse meus discipulus. 54 Postremò in Apocalypsi non fugam timidus offert, sed inter ceteros reprobos particulam in stagno sulphuris & ignis, quod est mors secunda. [55 Refugit & ipse vim interdum, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinam suam impleret. Qua consummata non dico stetit, sed nec auxilium à patre 56 angelorum exercituum desiderauit, increpito etiam Petri gladio.
- Luc. 14.** 12. & 14. 57 Professus quidem & ipse est: animam anxiam vsque ad mortem, & carnem infirmam, ut tibi ostenderet primò in se vtramque substantiam humanam fuisse ex proprietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliam, 58 vt quidam nunc induxerunt, aut carnem aut animam Christi interpretareris. Dehinc vt demonstratis conditionibus earum, scires illas nihil valere per semetipsas sine spiritu. Et ideo præponit, Spiritus promptus, vt vtramque conditionem substantiæ vtriusque respiciens intelligas in te esse etiam fortitudinem spiritus, quo modo & infirmitatem carnis: ac iam hinc scias quid vnde facias, & quid cui subiicias, infirmum scilicet forti: ne, vt nunc facis, de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritu autem firmitate dissimules. 59 Postulauit & ipse à patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans vt ille, sed postulans tantum, sed subiungens & reuera. Verùm nõ quod ego volo, sed quod tu. Fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater vult faciens, sed quod tu?
- CAP. IX.** [60 Omnia Apostoli secundum Deum utique docuerunt, omnia euangelizare voluerunt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restaurasse: quia nec potuissent tale quid constituere tam contrarium exemplis suis, vt fugam mandarent, 61 qui quum maximè de vinculis vel insulis, quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur, ad Ecclesias scribebant. 62 Infirmos sustinere iubet Paulus. utique enim non fugientes. Quomodo enim sustinebantur absentes? 63 Non patientia dicit sustinendos, sicubi per infirmitatem fidei suæ offendunt? Sic & pusillanimes consolari, non tamen in fugam mitti. 64 Sed cum admonet: Ne locum Malo demus, non fugæ suggerit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum. Et si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam sed per sapientiam conuersationis, 65 lucrari nos vult commeatum. 66 Ceterùm qui lucrare nos iubet velut filios lucis, non iubet fuga abscondi

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. V.
16.

A vt filios tenebrarum. Stare immobiles præcipit, vtique nec fuga mobiles: & accinctos, in *Ephes. 6.* fugam an in occursum Euangelij: arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria, inter quæ & clypeum, quo possitis tela diaboli extinguere, resistentes sine dubio, & excipientes omnem vim illius. ⁶⁷ Proinde & Ioannes pro fratribus quoque animas ponendas docet, necdum pro Domino. Hoc à fugientibus non potest adimpleri. Denique memor Apocalypsis suæ, in qua timidorum exitum audierat, de suo sensu admonet & ipse, timorem reiiciendum. Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, ⁶⁸ quia timor supplicamentum habet, vtique ignem stagni. Qui autem timet, non est perfectus, in dilectione Dei scilicet. Porro quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amat: Spiritum verò si consulas, quid magis sermo illo spiritus probat? Namque omnes penè ad martyrium exhortatur, non ad fugam, ⁶⁹ vt & illius commemoremur: ⁷⁰ Publicaris, inquit, bonum tibi est. Qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in Domino. Ne confundaris, iustitia te producit in medium. Quid confunderis, laudem ferens? Potestas sit, cum conspiceris ab hominibus. Sic & alibi, Nolite in lectulis, nec in aboribus, & febris mollibus optare exire, sed in martyriis, vt glorificetur qui est passus pro vobis. [⁷¹ Sed omnis quidam diuinis exhortationibus, CAP. X. illum magis Græcum versiculum secularis sententiæ sibi adhibent,

⁷² Qui fugerit, rursus preliabitur,

vt & rursus forsitan fugiat. Et quando vincet, qui quum fugerit, victus est? Bonum militem Christo imperatori suo præstat, ⁷³ qui tam plenè ab Apostolo armatus, tuba persecutionis audita, diem deserit perfectionis. Respondebo & ego de seculo aliquid, *Ephes. 6.*

⁷⁴ Vsq̄ ad eone mori miserum est?

Moriatur quoquo modo, aut victus, aut victor. Nam etsi negando ceciderit, tamen tormentis præliatus. Malo miserandum quàm erubescendum. Pulchrior est miles in pugna prelio amissus, quàm in fuga saluus. Times hominem, Christiane, quem timeri oportet ab angelis; siquidem angelos iudicaturus es: quem timeri oportet à dæmoniis; siquidem & in dæmonas accepisti potestatem: quem timeri oportet ab vniuerso mundo; siquidem & in te mundus iudicatur. Christum indutus es, siquidem in Christum tinctus es. Qui fugis diabolum, depreciaſti Christum qui in te est. Fugitiuum cum diabolo te reddidisti. Sed Dominum fugiens, exprobras omnibus fugitiuis suis vanitatem consilij. ⁷⁵ Fugerat & quidam animosus Prophetes Dominum, traiecerat ab Ioppe Tarsum, quasi & à Deo transfretaret, sed illum non dico in mari & in terra, verùm in vtero etiam bestię inuenio, in quo nec mori per triduum potuit, nec vel sic Deum euadere. Quanto melius, qui siue iniquus Deum timens non fugit eum, ⁷⁶ sed potius contemnit, confidens scilicet de tutela Domini; siue Deum reformidat, quanto magis sub oculis eius astitit, dicens: Dominus est, potens est: omnia illius sunt: vbi fuero, in manu eius sum: faciat quod vult, non discedo: & si petire me volet, ipse me perdat, dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per voluntatem ipsius pereundo, quàm bilem, per meam euadendo. [⁷⁷ Hoc sentire & facere omnem seruum Dei oportet, etiam minoris loci, vt maioris fieri possit, si quem gradum ex persecutionis tolerantia ascenderit. ⁷⁸ Sed quum ipsi autores, id est ipsi ⁷⁹ Diaconi, Presbyteri, & Episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, quæ ratione dictum, Fugite de ciuitate in ciuitatem? Itaque cum duces fugiunt, quis de gregario numero sustinebit ⁸⁰ ad gradum in acie figendum suadere? ⁸¹ Certè quidem bonus pastor animam pro pecoribus ponit: vt Moyses non Domino ad huc Christo reuelato, etiam in se figurato ait: Si perdis hunc populum, inquit, & me pariter cum eo disperde. Ceterum Christo confirmante figuras suas; malus pastor est, qui viso lupo fugit, & pecora diripienda derelinquit: proiicietur de villa pastor huiusmodi; ⁸² detinebuntur illi missionis suæ mercedes suæ in compensatione; immò & de priore peculio eius exigetur detrimenti dominici restitutio. Etenim qui habet, dabitur ei: ab eo autem qui non habet, etiam quod videtur habere, auferetur. Sic Zacharias comminatur: ⁸³ Exurge romphæa in pastores, & euellite oues, & superducam manum meam in pastores. In quos & Ezechiel, & Hieremias iisdem minis perorant, quòd non tantum de pecoribus improbè vescantur pascentes potius semetipsos, verùm & dispersum gregem faciant, & in prædam esse omnibus bestiis agri, dum non est pastor illis. Quod nunquam magis fit, quàm quum in persecutione destituitur Ecclesia à Clero. ⁸⁴ Si & ipsum quis agnouerit, audiet & fugitiuos denotantem. Porro si eos qui gregi præsumt,

fugere, quum lupi irruunt, nec decet, immo nec licet, (qui enim talem pastorem malum pronuntiavit, utique damnavit: omne autem quod damnatur, illicitum factum est sine dubio) idcirco prepositos Ecclesie in persecutione fugere non oportebit. Ceterum si grex fugere deberet, non deberet prepositus gregis stare, sine causa staturus ad tutelam gregis, quam grex non desideraret ex licentia fugae scilicet. [85] Quod pertinet ad fratrem ad tuum problema, habes sententiae nostrae responsionem & exhortationem. Porro qui quaerit, An persecutio fugienda sit, sequentem quoque iam prospiciat necesse est: an si fugienda non est, redimenda certe sit. Ultrò igitur & de hoc tibi suggeram, definiens persecutionem, quam constat non esse fugendam, proinde nec redimendam. [86] Pretium interest. Ceterum sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio nummaria fuga est. Certe & huius, timiditatis consilium est. Quod times, redimis, ergo fugis. Pedibus stetit, curristi nummis. Hoc ipsum quod stetit ex redemptione, fugisti. Ut autem redimas hominem tuum nummis, quem sanguine suo redemit Christus, quam indignum Deo & dispositionis eius, qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependit in ligno; qui tanquam ovis ad victimam ductus est, & tanquam agnus ante tendentem, sic non aperuit os: sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non avertit à sputaminibus, & inter iniquos deputatus est, & traditus est in portem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucraretur. Sol cessit diem emptionis nostrae.

[87] Apud inferos emancipatio nostra est, & stipulatio nostra in caelis; subleuatae sunt portae sempiternae, ut introiret rex gloriae, Dominus virtutum, hominem de terris, immo ab inferis, mercatus in caelos. Quis est nunc qui aduersus illum reluctatur, immo despicit, & mercedem eius tam [88] magno comparatam preciosissimo scilicet sanguine, commaculat? Iam ergo melius fugere quam fieri viliorum, si non tanto sibi constabit homo, quanti constitit Domino. Et Dominus quidem illum redemit; ab angelis munditinentibus potestatibus, à spiritualibus nequitiae, à tenebris huius aevi, à iudicio aeterno, à morte perpetua. [89] Tu autem pro eo pacifceris cum Delatore, vel Milite, vel furunculo aliquo praeside, sub tunica & sinu (quod aiunt) ut furtiuo, quem coram toto mundo Christus emit, immo & manumisit. Hunc ergo liberum pretio aestimabis, & pretio possidebis, nisi eodem; quanto (ut diximus) Domino constitit, sanguine suo scilicet? Ut quid ergo de homine Christum redimis in homine in quo Christus est? Non aliter & Simon facere tentauit, quum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo & iste qui se redimens, Christi spiritum redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum: quoniam gratiam Dei pretio consequendam putasti. Quis tamen abnegatorem spernat? Quid enim dicit ille [90] Concessor? Da mihi pecuniam. Certe ne cum tradat: siquidem non aliud venditat, quam quod praestaturus est praemio tuo. Cum das, utique ne tradaris voluisti. [91] Non traditus autem, traduci habebas? ergo dum nolendo tradi non vis traduci, nolendo negasti, quod te esse traduci noluisse. Immo inquis, dum nolo traduci quod sum, confessus id esse quod nolo traduci: id est, Christianum. Potes itaque te martyrem vindicare, constanter ostendisse Christum. Redimens, non ostendi? Apud unum si forte confessus es, ergo & apud plures nolendo confiteri, negasti. Ipsa salus iudicabit hominem excidisse, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euasisse. Negatio est etiam martyrij recusatio. Christianus pecunia saluus est: in hoc nummos habet ne patiat, dum aduersus Deum erit diues. At enim Christus sanguine fuit diues pro illo. Felices itaque pauperes, quia illorum est, inquit, regnum caelorum, qui animam loco iam in confiscato habent. Si non possumus Deo seruire & Mammonae, possumus & à Deo redimi & à Mammona? Quis enim magis seruiet Mammonae quam quem Mammonas redemit? Postremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apostoli tractantes, persecutionibus agitati, quando se pecunia liberauerunt? quae illis utique non deerat, ex praediorum pretiis ad pedes eorum depositis, certe multis locupletibus creditibus uiris ac feminis, qui his etiam refrigeria ministrabant. [92] Quando [93] Onesiphorus, aut [94] Aquila, aut [95] Stephanus, hoc modo eis in persecutione succurrerunt? [96] Paulus [97] quidem cum Felix Praefes pecunias accepturum se pro eo à discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cum ipso, neque ipse pro se, neque discipuli pro eo numerauerunt. Illi utique discipuli, qui sentes quod Hierosolymam tendere perseveraret, & persecutiones praedicatas illic non praecaueret, postremo inquit, Fiat voluntas Dei. Quae ista voluntas? utique

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI,
A. V.
16.

A vtique vt pateretur pro nomine Domini, non vt redimeretur. Oportet enim quomodo
 Christus animam suam posuit pro nobis, ita fieri pro eo & à nobis: nec tantum pro ipso, *1. Ioan. 3.*
 immò etiam pro fratribus propter ipsum. Quod Ioannes docens, non & pro fratribus nu-
 merandum, sed moriendum potius pronuntiauit. Nihil interest, si quem Christianum redimere non debeas aut emere. Et adeo voluntas Dei sic est, Ab apice regnorum & impe-
 riorum, vtique à Deo disposito statu; in cuius manu cor regis, tanta cottidie arario au- *Prou. 21.*
 gendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendiorum: nec vn-
 quam vsque adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, ⁹⁵ sub aliquam redemptionem *1. Cor. 6.*
 capitis ⁹⁶ & sectæ redigendis, cum tantæ multitudinis nemini ighotæ fructus ingens *Ephes. 4.*
 meti posset. Sanguine empti, sanguine numerati, nullum nummum pro capite debeamus: *5. 1. Tim.*
 quia caput nostrum Christus est. Non decet Christum pecunia constare. Quomodo &
 martyria fieri possent in gloriam Domini, si tributo licentiam sectæ compensaremus? Ita-
 que qui eam præmio paciscitur, dispositioni diuinæ aduersatur. Cum igitur nihil nobis
 Cæsar indixerit in hunc modum stipendiariæ sectæ, sed nec indici vnquam tale quid pos-
 sit, ⁹⁷ Antichristo iam instante, & in sanguinem nõ in pecunias hiantem Christianum, quo-
 modo mihi proponere potest scripturam esse, ⁹⁸ Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari? Miles *Matth. 22.*
 me, vel Delator, vel Inimicus concutit, nihil Cæsari exigens, immò contrà faciens, cum
 Christianum legibus humanis reus, mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari de-
 beo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius, à tributariis scilicet, non à li-
 beris debitus. Aut quomodo reddam quæ sunt Dei Deo, vtique proinde imaginem & *Ibidem.*
 monetam ipsius, inscriptam nomine eius: id est, hominem Christianum? Quid autem
 Deo debeo sicut denarium Cæsari, nisi sanguinem quem pro me filius sudit ipseus? Quod
 si Deo quidem hominem & sanguinem meum debeo, nunc verò in eo sum tempore, vt
 quod Deo debeo exposcatur, vtique fraudem Deo facio, id agens ne quod debeo soluam.
 Benè obseruauit præceptum, Cæsari reddens quæ sunt Cæsaribus, Deo verò quæ sunt Dei
 abnegans. [⁹⁹ Sed & omni petenti me dabo in causa elemosynæ, ¹⁰⁰ non in concussu- *CA. XIII.*
 ræ. Petenti inquit. Porrò qui incutit, non petit. Qui comminatur si non acceperit, non *Luc. 6.*
 postulat, sed extorquet. Non elemosynam expectat, qui non miserandus, sed timendus
 venit. Dabo igitur misericordiæ non timiditatis meæ nomine, vbi qui accepit, Deum hon-
 orat, & benedictionem mihi reddit: non vbi amplius se benefactorem præstitisse credit,
 & prædam suam aspiciens dicit: De reatu irascar & inimicum. Sed inimicitia & alios habent
 titulos. Non tamen dixit traditorem, aut persecutorem, aut concussorem: nam huic *Rom. 13.*
 quanto magis; carbones aceruatio super caput, si non me redemero? Proinde, inquit, Qui *Luc. 6.*
 tibi tunicam sustulerit, vel etiam pallium concede. Ad eum pertinet, qui rem, non qui fi-
 dem meam eripere quæserit. Concedam & pallium non minanti traditionem. Si mina-
 tus fuerit, etiam tunicam reposcam. Omnium iam nunc Dominicarum suæ sunt & causæ
 & regulæ termini, non infinitum, nec ad omnia spectant. Atque ad eum; omni petenti dari *Ibidem.*
 iubet; ipse signum petentibus non dat. Alioquin si omnibus passim petentibus dandum *Luc. 11.*
 putas, tu mihi videris, non dico vinum febricitanti, sed etiam venenum aut gladium mor-
 tem desideranti daturus. Facite autem vobis amicos de Mammona, quomodo intelligen- *Luc. 16.*
 dum sit, parabola præmissa te doceat, ad populum Iudaicum dictum, qui commissam sibi
 rationem Domini cum malè administrasset, deberet de Mammona hominibus, quod
 nos eramus, amicos sibi potius prospicere, quàm inimicos: & releuare nos à debitis pecca-
 torum, quibus Deo detinebamur, si nobis id dominica ratione conferrent: vt cum ceepisset
 ab his deficere gratia, ad nostram fidem refugientes reciperentur in tabernacula æter-
 na. Quamuis nunc puta aliam interpretationem parabolæ & sententiæ istius, dum scias
 verisimile non esse vt Concussores nostri in amicitiam redacti per Mammonam, recipiant
 tunc nos in tabernacula æterna. Sed quid non timiditas persuadebit, quasi & fugere scri-
 ptum permittat, & redimere præcipiat? Parum denique est, si vnus aut alius ita eruitur.
¹⁰¹ Massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt. Nescio dolendum an erubescen-
 dum sit, cum ¹⁰² in matricibus ¹⁰³ Beneficiariorum ¹⁰⁴ & Curiosorum, ¹⁰⁵ inter taberna-
 rios, ¹⁰⁶ & lanios, ¹⁰⁷ & fures balnearum, & aleones, & lenones, Christiani quoque vecti-
 gales continentur. ¹⁰⁸ Hanc Episcopatu formam Apostoli prouidentius condiderunt, vt
 regno suo securi frui possent sub obtentu procurandi. Scilicet enim talem pacem Christus
 ad patrem regrediens mandauit à militibus ¹⁰⁹ per Saturnalia redimendam. [¹¹⁰ Sed *CA. XIII.*
 quomodo colligemus, inquis, quomodo Dominica sollempnia celebrabimus? Vtique quo-

Matth. 21. modo & Apostoli, sic, non pecunia tui; quæ fides si montem transferre potest, multo magis Militem. Esto sapientia, non præmio cautus. Neque enim statim & à populo eris tutus, si ¹¹¹ Officia militaria redemeris. Vna ergo tibi & Fides, & Sapientia, ad tutelam opus est: quibus non adhibitis, & redempcionem tuam potes perdere: adhibitis haud redempcionem desiderare. Postremò si colligere interdum non potes, ¹¹² habes nocte luce Christi luminosi aduersus eam. Non potes discurrere per singulos, sit tibi & in tribus Ecclesia. Melius est turbas tuas aliquando non videas, quam ¹¹³ addicas. Serua Christo virginem sponsam. Nemo quantum de ea faciat. Hæc tibi frater dura forsitan & intolerabilia videntur. Sed recita Deum dixisse, Qui capit, capiat: id est, qui non capit, discedat. Non potest qui pati timet, eius esse qui passus est. At qui pati non timet, iste perfectus erit in dilectione, utique Dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem. Et ideo multi vocati, patres electi. Non queritur; qui latam viam sequi paratus sit, sed qui angustam. Et ¹¹⁴ ideo Paracletus necessarius deductor omnium veritatum, exhortator omnium tolerantiarum: Quem qui receperunt, neque fugere persecutionem, neque redimere nouerunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut locutus in interrogatione, ita iuuaturus in passione.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
LIBRVM DE FUGA IN PERSECVTIONE.

I. DE FUGA IN PERSECVTIONE, &c.] B. Hieron. Nicephorus, Trithemius, Politianus, & 3. Variæ MS. cod. legunt constanter: DE PERSECVTIONE. Perum quod (vbi initio libri habetur) tractetur Fugendum necne in persecutione; maioris explanationis gratia retinimus lectionem illam excursorum Rhenani codicum, nescio an etiam MS. eiusdem, maxime quod potius titulus ille conueniret Scorpiaco aduersus Gnosticos supra, Tom. 3.

2. AD FABIVM.] Hæc adiecit ob verba illa etiam initio libri: Fabi frater, de quo quis fuerit, frustra quaeretur, quum eius temporis vixidum existeret historia; verum ex eo quod cap. 11. Sed quum ipsi auctores, id est, ipsi Diaconi, & Presbyteri, & Episcopi fugiunt, quomodo laicus intelligere poterit, &c. incidit mihi suspitio, fuisse Presbyterum Fabium, vti eum fratrem nuncupet communi Christianorum nomine, sicuti alibi, vel quod vixque suscepisset eundem Ordinem sacrum.

CAP. I.

3. Quæstisti proximè, Fabi frater, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: Quod persecutio Dei fiat voluntate.

4. quod nescio quid adnuntiaretur, &c.] Nempe, de persecutione in Africa iam capta, quæ an prima fuerit, an secunda, &c. Vita Auctoris latius.

5. oblocutus, &c.] Hæc est (inquit Rhenan.) in contrariam partem locutus, aduersus fugam.

6. plenius eam de stylo nunc renuntiaturus, &c.] Id est, desiniturus & demonstraturus, significatione eadem qua supra dixit, Tom. 3. lib. de Carne Christi: Renuntiatio eius (nempe carnis Christi) dabit legem nostræ resurrectioni. Vbi vide Adnot. nostras num. 7. & lib. de Anima cap. 15. num. 199. vbi eadem significatione accipitur: renuntiare.

7. Paracletum non recipiendo, &c.] Paracletum (vel Rhenano teste) Montani commentitium intelligit; cui iterum applicat illud Ioan. 16. deductorem omnis veritatis.

8. de obitu eius, &c.] Id est, de officio persecutionis. Legimus autè prorsus: Satis est quidem præscribere,

more Tertulliano, pro: perscribere. Siqui vero (inquit Rhenan.) pro: Siquis.

9. Si qui responderit: Ergo & malum à Deo, & delictum à Deo, &c.] Quod hæc non tractat; eo quod sicut subiicit; De persecutione nunc queritur, impugnavit latè eam hæresim lib. 2. adu. Marc. cap. 5. 6. 8. 9. 10. & 11. & cap. sequenti aperte dicit: iniquitas à Deo non est.

10. ad probationem scilicet seruorū Dei, &c.] Rectè sic Rhenanus restituit pro: ad probationem; nam & sequitur: probatio & reprobatio fidei, ac: per quæ quis probatus aut reprobus iudicatur, &c. Totum quod agitur in persecutione, gloria Dei est probantis & reprobantis. Item cap. 2. propter probationem fidei, bñ, ac: præcedere Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis, ac: vtilitatis probetur, &c. Aut enim ex causa probationis conceditur ei (nempe Diaboli) ius tentationis; denique cap. 3. Vram (inquit) illos sicut vritur argentum, & probabo illos sicut probatur aurum. Quum enim exarimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Quod etiam corona (inquit hoc ipso cap. 1.) & præmiū proponuntur, &c.: Agonotheta inuitat ad præmiū. Quæ omnia huic addimus contra eorum paradoxon, qui scribere non verentur: Pænas Martyrum simplicia esse peccatorum. Legendum autem conicit Dn. Hieronimus: Hoc omne iudicium persecutio est, pro eo quod erat: Hoc nomen; verum nos castigamus: Hoc Domini iudicium, quia legitur cap. sequenti: Arbitrium enim Domini persecutio.

11. Hæc pala illa, &c.] Rectè Rhenan. interpretatur palam, instrumentum rusticum. Ad iudicium enim ad illud Matth. 3. iuxta similem B. Cyrillani versionem: Quia veniet Dominus ferens palam in manu sua, & mandabit aream suam; de quo latius ad eum Epist. 51. ad Confessores, num. 8.

12. frumentum martyrum, &c.] Sic rectè restituit Rhenan. pro: marurum. Comparantur enim martyres frumento, paleis negatores, qui martyribus opponuntur. Hæc

TERTULLIANVS
Cum Anotationibus
PAMELII
A. V.
16.

13. Hæc enim, scilicet quas somniat Jacob, &c.] Sic legitur ex 3. MS. Vatic. cod. pro: Hæc nam Hæc subintellegitur persecutio; qui etsi legant: somniavit, retinendum: somniat, quod istud legatur etiam supra Tom. 3. lib. 3. aduers. Marc. cap. ult.

14. Sic & agonē, &c.] Adhuc ad illud 1. Cor. 9. Omnis qui in agone contendit, sicut etiam paulo post, dum Agonotheta mentionem facit, qui inuitat ad præmiū. Nec aliter supra Tom. 2. lib. ad Martyr. c. 3. ubi vide Adnos. nostras num. 42. & 43.

15. intelligi capit, &c.] Et hic est (inquit Rhenan.) capit, pro eo quod Græcis est ἀγών, hoc est: persecutio potest intelligi quod sit agō, siue: probabile est esse agōnem. Sic lib. de Habitu muliebr. cap. 2. Sed hæc non capit æstimate, & multis aliis in locis cum præcedentibus, tum sequentibus.

16. Legis edictum agonis istius in Apocalypsi, &c.] Adhuc ad præmia, quibus ad victoriā inuitat Angelus Episcopos 7. Ecclesiarum, Apoc. 2. & 3. De quibus omnibus latius Auctor supra Tom. 3. l. adu. Gnosticos i. 12. ubi vide Adnot. nostras num. 93. & 94.

17. in expeditione, &c.] Ἀγὼν (inquit Rhenan.) vitur hoc vocabulo; nam expeditio militarem adparatum significat.

18. in ieiuniis & stationibus, &c.] Sic ex MS. 3. Vatic. cod. pro in stationibus, eo quod hic, & infra l. de Ieiuniis adu. Psychicos, vitatur voce stationū, pro statis Ieiuniorum diebus, sicut etiam supra, adnotauimus T. 2. l. de Orat. c. 14. n. 58. Quare hallucinatur Rhen. ad alios quosdā locos Auctoris, & nominatim supra l. de Monogamia, & de Exhort. cast. cap. 9. ubi aliter accipit stationes pro conuentibus Ecclesiasticis, Metaphora a militibus accepta.

19. in alterutra diligentia, &c.] Hoc est (inquit idē Rhen.) inuisa diligentia mariti in uxore, & uxoris in marito, aut aliqui proximi in proximis per officia caritatis.

CAP. II.

20. Si, quod iniquitas à Deo non est, &c.] Caput hoc inscriptissimum: Quod à diabolo nō sit, sed per diabolum fiat persecutio permittit Dei. Est autē illud Tertullianus: veri Dei Antifites, ac mox cū Genitino: iustitiæ emula, ac cuius est emula, pro: contraria. Pulcre autem reseruit caput istud Rhenanus. Nos præterea ex 3. Vatic. MS. cod. castigamus: omnis scilicet veritatis, pro: omnes; & supplemus: vt sic iustitia in iniquitate perficiatur.

21. vt confundatur sapientia, &c.] Sic castigauimus ex 2. Vatic. MS. pro: confundantur; eo quod alibi legere soleat: vt confundat sapientiā; sicuti adnotauimus supra Tom. 3. lib. de Carne Christi, cap. 4. n. 39. Est autem Tertullianicum illud: si forte.

22. aut homines eius fuisse traducat, &c.] Similiter infra cap. 12. Non traditus autem traduci habebas. Ergo dū nolendo tradi, non vis traduci; nolendo negasti, quod te esse traduci noluisti. Accipitur autem vtrouque traduci pro publicari; aliter quam aliis quibusdā locis, de quibus supra Tom. 3. lib. de Prescript. adu. hæret. cap. 33. n. 11. 191.

23. Habes exemplū Iob, &c.] Citat verba Iob. 1. & 2. uersa 1. xx.

24. Ecce, inquit, postulauit Satanas vt cerneret vos, &c.] Iterū sic legitur ex 3. MS. Vatic. cod. pro eo quod substituerat nō rectē Rhen. vt discerneret; cernere enim pro cribrare; quod vox Græca σπινδομαι Luc. 22. significat, etiam Plinio usitatum est lib. 18. cap. 11.

25. Sed in legitima oratione, &c.] Sic appellat O-

rationē Dominicā, vt etiam ad marginē adnotauit Rhenanus. Est autē phrasī Tertullianicæ: uenā eius, hoc est, liberationem à persecutione. Quod autē hic uertit: Sed erue nos à maligno, supra l. de Orat. c. 8. trāstulit: sed euche nos à malo; quorum hoc magis generale est, quum illud de solo diabolo, quem malignum uocat, intelligatur.

26. Nec in porcorum gregē Diaboli legio, &c.] Adhuc ad illud Marc. 5. ubi spiritu immundo eiecto in gregē porcorū, scribitur Legio illi nomē fuisse. Phrasī uero illam: Posū dicere, adnotat Rhen. etiam usitatā supra T. 2. l. 1. ad Vxorē, c. 3. Supplemus autē ex 3. Vatic. MS. propriā iam potestati. At qui rectē Rhen. vt in superioribus, interpretatur de Iob & Apostolis.

27. & concutiebatur spiritus Domini, &c.] Mirum est quod bis transferat Græcam uocem ἐπιπνέει, primum illis uerbis, deinde istis: & suffocabat eū, quamquam interim utrumque significet.

28. vt Apostolus refert, datum sibi sudē angelum Saranā vt colaphizetur, &c.] Sudem, id est, palū praecurū, quod Græcē est σπλον, magis proprie quam alij: stimulum. Legimus autē hic: vt colaphizetur, nō obstante lectione Vatic. cod. Colaphizaretur, vt & lib. de Pudicit. c. 13. quia magis correspondet ei quod Græcē et Latine hodie legitur: vt me colaphizet. At qui quod hic interpretatur ludē, carnis vexationē, ubi exponit: per dolore aiunt auriculā vel capitis, quod respicere uidetur B. Hier. Coment. ad Galat. B. Cyprianus eundem locum tractans l. de Mortal. partim uidetur referre ad carnis & corporis grauiā tormenta, partim ad infirmitatē & imbecillitatē. Auctor uero Tract. de ratione circūcis, inter eiusdē opera, ad concupiscētia adstrictionem. Eligat Lector quod uolet. Porro parentesi inclusimus: Nec hanc speciem permitti diabolo, in (sic enim iterum lego cum MS. 3. Vatic. & Paris. edit. pro: ni) sanctos humiliandos per carnis vexationem. Subadiens cum Rhenano: exempla in scripturis designata demonstrant.

29. Phigellum & Hermogenem, &c.] Etiam hic castigo: Phigellum pro Phigelum, sicuti supra Tom. 3. lib. de Prescript. adu. hæret. c. 19. n. 19.

CAP. III.

30. Quum ergo & hæc exempla, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod ex scripturis probetur: Persecutionem à Deo fieri.

31. catholicē fieri hæc, &c.] Græcē interprete Rhenano dixit, pro in uniuersum, siue uniuersaliter. Siquide: catholicē, & ex parte, opponitur inter se. Similiter dixit libro mox citato c. 26. quam catholicē in medium proferebant, ubi n. 156. in Adnot. nostris de hoc nomine latius. Sicuti de illo Isai. 45. Ego sum qui facio pacem & condo mala, lib. 2. adu. Marc. cap. 14.

32. vram, inquit, illos sicut uirum argentū, &c.] Castigauimus etiam hunc locum Zachar. 23. transponentes: argentum, & aurum, cuius causam uide supra lib. adu. Gnost. cap. 7. num. 49.

33. conueniunt in Ecclesiā, &c.] Sic mox: quoniā inconditē conuenimus, simul conuenimus, & cōplures concurrimus in Ecclesiam; & infra cap. ult. Sed quomodo colligemus, quomodo Domino sollempnia celebrabimus. Omnia enim hæc synonyma esse docuimus supra T. 2. l. de Orat. num. 1. inter Missæ ceremonias. De Ecclesiis uero tum temporis edificatis, in quibus fiebant conuentus, uide lib. de Idolol. c. 7. num. 29. Accipitur autem nouē: patieritis, pro: patiemini.

34. antistamus, &c.] Sic (inquit Rhenan.) exprimit illud quod apud Matthæum uulgō legitur: Nonne vos

magis pluri estis illud quod Grace est $\delta\gamma\omega\mu\epsilon\iota\varsigma\ \mu\alpha\lambda\omega\upsilon$
 2. $\delta\phi\epsilon\pi\epsilon\tau\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\omega\tau\eta\varsigma$.

CAP. IIII.

35. Igitur si constat, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: Quod si à Deo eueniat persecutio, fugiendum non esse. Quamquam interim hoc non sequitur necessaria consequentia, quia sicut cap. preced. dictum est ex Isai. cap. 45. quum Deus sit qui codat mala, neque bellum, neque famem, neque pestem poterimus fugere. Legimus autem: constat, ex 3. MS. Vatic. pro: conitet.

36. possumus iam consultationem tuam inducere, &c.] Inducitur (inquit Rhenanus) proprie, quod deletur. Hic consultationem inducere est tollere dubium consultationis. Exponit autem seipsum, quum addit: & determinate. In sequentibus est egregie eundem recognitio. Malim autem legere: Sicut duplex ratio defendit, pro: dependit; sed nolui quid immutare, quod hoc legant etiam MS. codices.

37. Et numquid idem in Genesi, &c.] Iisdem penè verbis eandem scripturam explicauit supra Tom. 3. lib. 2. aduers. Marc. cap. 4.

38. Quid enim diuinum non rationale? &c.] Diuina omnia (inquit Rhenanus) rationalia esse, multis locis inculcat, ut lib. adu. Marc. & in aliis item libris. Sic lib. de Penit. c. 1. Qui per res Dei ratio, quia Deus omnium conditor, nihil nõ ratione prouidit, disposuit, ordinauit, nihil non ratione tractari intelligique voluit. Porro diuina ratione non carent: Hoc est quod ipse vocat rationale. Lego autem prorsus: Status enim vnus cuiusque, pro: vnusquisque; sicuti etiam paulo post ex 3. Vatic. MS. cod. quæ etiam in malis, parte bonum est, pro: par.

CAP. V.

39. Sed: Quod meum est, inquit, fugio, &c.] Caput hoc inscripsimus: Non valere exultationem: ne pereã si negauero. Verum in hoc fallitur, qui longe aliter B. Cyprian. Epist. 83. ad Clerum & plebem: Vos autem, inquit, si res carissimi pro disciplina, quam de mandatis Dominicis à me super accepistis, &c. ne quisquam vltro se gentilibus offerat. Causam vero reddidit: Nam quum corona de Dei dignatione descendat, nec possit accipi nisi fuerit hora sumendi; quisquis in Christo manens interim credit, non fidem denegat, sed tempus expectat. Qui autem quum non secederet cecidit, negaturus remansit. Eodem pertinet quod dixit in Actu passionis B. Cypri. Sed nec ipsi se offerunt, quum hoc scriptura sacra prohibeat. Supplemus autem ex MS. 3. Vatic. Certus es te negaturum, &c. Reliqua egregie recognouit Rhenanus; præterquam quod ibi noua periodo sit opus: Si verò incertus es.

40. ita & non fugientes, &c. obumbrare, &c.] Eleganter dictum, ac si dicat, sub umbra sua abscondere. Legimus verò mox, ex coniectura Latinij: Quare non magis, pro: Quanto magis.

41. Rutilius sanctiss. martyr, &c.] Suspicio esse eundem, qui in Martyrologio alicubi vocatur Rutilus, passus cum aliis duobus, sed de die fallit Index; aut certe intelligendus ille Rutilus, qui celebratur à Petro de Natalibus 12. Cal. Martij, qui ab aliis vocatur Lucius, passus in Africa cum Siluano & Maximo. Atqui, contra id exemplum, quod periculum, ut putabat, nummis redemisset, late Auctor infra c. 12. Certè aliqui in signe fuit istud B. Rutilij martyrium.

CAP. VI.

42. Immò, inquit, &c.] Titulum huic capiti impo-

sumus: De præcepto Christi: Fugite de ciuitate in ciuitatem. Est autem phrasus Tertulliana: eam vtantur.

43. Qui cœperint, inquit, persequi vos, fugite de ciuitate in ciuitate, &c.] Paraphrasis hæc citat Auctor, quum non solum ex Græcis et Syriacis exemplaribus vererint Latini Interpretes: Quum autem persequantur vos in ciuitate ista, fugite in aliam; sed etiam B. Athanasius & August. locis sub calce Argumētū citatis, qui constanter istud præceptum Domini (quod agnoscit etiam Auctor) non temporale secundum personas, tempora & causas, sed perpetuum esse volunt; sicut etiam B. Cypri. lib. de lapsis, salte in aliis quam præfectis Ecclesiæ, de quibus quid sentiant, infra latius cap. 11.

44. sicut precedentes & subsequentes sensus probabunt, &c.] Prorsus istud ita suppleuimus; quod illud: In viam nationum ne ieritis, præcedat, & subsequatur (Matth. 10.) Denique: non consummabitis ciuitates Israël. Quorum prius, est ad Apostolos filios pertinere videatur, tamen multa que sunt intermedia, que ad præceptum fugæ generalia sunt ad Christianos omnes, & nominatim illud: Et ad præfides & ad Reges ducemini; quo respicit quasi à seipso conuictus Auctor, quum subiicit: Sed Romanis potestatibus & tribunatibus obiciemur, proinde castigamus etiam: Sicutur, &c. pro: Si, & nouam periodum ibi incipimus: Ut ergo perciperetur, &c.

45. prædicabat, &c.] Prædicare (inquit Rhenanus) pro prædicere; ut & in superioribus libris.

46. ne statim oppressis, &c.] Sine sic legas secundum excusa Basiliense & Lugdunense exemplaria sine: statum, iuxta 1. edit. & MS. 3. Vatic. cod. non referi; quare illam lectionem non immutauimus. Si istud legatur oportet in Rhenano interpretari: statum, id est statum, hoc est, si perstissent, nec fugissent. Statum enim opponit fugæ, sic infra, cap. 11. sine causa staturus ad turulam gregis.

47. Denique: Non consummabitis, inquit, ciuitates Israël, &c.] Istud citat truncatim Auctor, omittens illud quod sequitur Matth. 10. post præceptum fugæ: donec veniat filius hominis. Quæ locum quomodo varie interpretentur Veteres, vix inde ascendant non sequi quod hic sensu Auctor, quod intra terminos Iudææ præceptum fugæ continebatur; pro omnibus placet illa B. August. expositio lib. 2. contra Epist. Gaud. cap. 12. Dominum hac sententia promississe, ut que ad suum seculum non desutura loca, quo confugiant in persecutione prædicatores verbi Dei.

48. vobis oportuit, &c.] In hac scriptura Act. 13. differt à vulgata editione, quodã veritate: Sermonem Dei tradi, pro eo quod alij: loqui; & conuertimus nos, vbi illi: conuertimur. Similiter etiã variat B. Cyprian. lib. 1. 7. sim. aduers. Iud. cap. 21. quum legit: iudicari, & conuertimus nos.

49. Atquin & Paulus, &c.] sic legimus ex 3. Vatic. MS. cod. pro: Quin. Restè autem Rhenanus illud: qui se periturum concesserat expediti de persecutione, explicat, qui passus fuerat sibi consuli; extricarique se de persecutione per mirum, sicuti legitur Act. 9. Quod ipsum exemplum pro se citauit B. Athanasius Apologia de sua fuga supercitatisque quum ex proposito opinionem contrariam oppugnans: Quo animo, inquit, ista de sanctis legunt; aut quem ibi prætextū sua temeritatis reperire poterunt? Si enim illis timidiatē exprobrare seruiunt, sin contra Dei voluntatem (vbi digno videtur notare rationes Auctoris hinc sequentes, & supra, c. 4.) prorsus scripturas factas

TERTULLIANUS
 Cum Anotationibus
 PAMELI
 A. V.
 16

facras calumniantur. Quod vero hic sequitur, inuenitur Act. 21. Rele autem Rhenan. subscripsit, interpretatur confesit, addens, uocula: cōcessit, Auctorem etiam in precedentibus libris usum esse.

CAP. VII.

50. Videamus nunc, an & cetera Domini edita, &c. In inscriptionem huic capiti fecimus: De praeceptis quibus inuitat Dominus ad passionem.

51. Qui confessus fuerit in me, & ego cōfitebor in illo, &c. Istud sic restitimus; pro: Qui confessus fuerit me, ac illum, eo quod sic ubique alibi legat. Auctor, de quo uide supra Tom. 3. lib. aduers. Gnostice. cap. 9. num. 62.

52. Qui me confusus fuerit, & ego confundar eum, &c. Eadem ratione sic legimus pro: mei, & eius; Græcè est (ut & Rhenan. adnotauit) &c. & dicitur in 1. Cor. 10. cap. 5. num. 47. & dicto loco aduers. Gnostice. num. 64. Legimus autem iterum ex 3. Ms. Natie. Atquin non fouet, & c. pro: Atqui, Et deinceps suppletur, sicuti solet Auctor citare Matth. 10. qui & corpus, & animam perdere potest, &c.

53. Qui plus fecerit animam suam, quam me, &c. Sicuti alibi supra, & hic, paraphrasticis magis quam ad uerbum citat hunc Luc. 14. locum.

CAP. VIII.

54. Postremò in Apocalypsi, &c. Ista scriptura Apoc. 21. timidis adiungit. Apostolus Ioannes, incredulos & execratos, quare de illis constat eum loqui, qui praetimore Christum execrantur, & idolis sacrificant; atque adeò non da illis qui praetimore fugam capessunt iuxta Christi praeceptum.

55. Refugit & ipse vim interdum, &c. Caput hoc inscripsimus: De fuga Christi, quam B. Cyrillus B. Athanas. & B. August. constanter arguunt, ut uoluerit exemplo suo fugam fidelibus omnibus praescribere in persecutione; paratis interim, si adprehensi fuerint, & hora eorum uenerit, pro Christo pati. Quis enim, inquit, Athanas. humanitas de Salvatore scripta fuit, ita par est ad commune hominum genus referri; nam & ille nostrum corpus gessit, & humanam imbecillitatem ostendit. Qui adlegat fugam Christi uariam, nempe in Aegyptum & Na'areth, Matth. 2. item post curatum manum aridam, Matth. 12. & post Ioannis Baptistae Martyrium, Matth. 14. denique postquam dixisset: Antequam Abraham fieret, ego sum, Ioan. 8. & post resurrectionem La'ari, Ioa. 11. Atqui praeterea refugit Christus in Na'areth, Luc. 4. quum transiens per medium illorum ibat, & Ioan. 7. quum quaererent eum Iudaei interficere.

56. angelorum exercituum, &c. Rele Rhenan. interpretatur exercituum qui ex angelis constarent; ad ludens ad 12. legiones angelorum, quos dicebat Christus Petro se posse rogare Patrem, Matth. 26. ubi etiam habetur quod addit: de incepto Petri gladio.

57. Professus quidem & ipse est: animam anxiam vique ad mortem, &c. Quantumuis ad suam opinionem detorqueat istud Auctor, tamen Patres multi scribunt, propterea pati uoluisse Christum hanc anxietatem vique ad mortem, dixisseque: caro infirma est, sed: spiritus promptus; uel facilius nos eius exemplo eam cum patientia sustineamus persecutionis tempore; etiam hinc, sicut Auctor, humanam naturam in Christo probantes.

58. ut quidam nunc induxerunt, &c. Respicit, nò ad Marcionitas, qui ueram carnem in Christo negabant, sed ad Apellianos, qui aliam carnem (sicuti supra patet

Tom. 3. lib. de Carne Christi, 6.) Christo inducebant ex Syderibus. Quicumque autem Christum hominem negabant; etiam aliam animam adtribuebant; eo quod putatiua dicerent; si eo modo intelligatur quod de alia carne dicitur; etiam ad Marcionitas referri poterit. Certe animam habuisse Christum, uel ex precedentibus uerbis manifestum sit.

59. Postulauit & ipse à Patre, &c. Etia istud interpretatur Patris à Christo postularum, ut nobis uictio non daretur in persecutionibus gratia similis.

CAP. IX.

60. Omnia Apostoli secundum Deum, &c. Titulu huic capiti imposuimus: De Apostolis, an fugiendi praeceptum obseruauerint. Ad cuius negatiua partem probandam, adfert omnes eas scripturas, quae ad uoluntati adhortantur Martyrii: uerum omnibus istis scripturis satisfacimus, si primum semper animam uidentem, etiam in fuga aut post reditum adprehensam Christum confiteamur. Et uero de Apostolo sic scribit B. Athanas. Sed quid nunc & hic ignorat, ad discipulos obmetum te deorum latebras & recessus quaesuisse, & Paulum Damasci (quod etiam supra & praed. Auctor ad dicit) in sporta e manibus demissum esse, dum à genti praefectus quaereretur. Et sub finem libri d. Siquis est qui in hoc culpam consistere putet, audeat etiam magnam Apostolum Petrum inuasare, quod inclusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum (Act. 12.) & postgressionem & carcerem & liberationem non redierit ad uincula sua. Quid quid Maneti adscribat errorum, quem hic Auctor uidetur neri, quum subdit: Crimini der Manes ille Arianus, quod Paulus de muro demissus, & ita elapsus, non mutauit consilium. Atqui multa hic etiam bene castigat Rhenanus.

61. qui quò maxime de uinculis uel infulis, &c. ad Ecclesias scribebant, &c. Epistole ab Apostolo Paulo in uinculis Romanis conscriptae fuerunt, ad Galatas, iuxta Graeca exemplaria, ad Ephes. 3. ad Philippenses, ad Colossenses secundum Graec. codices, & ad Timotheum secunda. Similit. etiam in Apocalypsi in insula Patmyo.

62. Infirmos sustinere iubet Apostolus, &c. Iste sic legas cum exc. sine cum Ms. 3. Natie. sustineri, nō refert. Atqui proprie translatè ex Graeco αὐτῶν ἐσθῆ, 1. Thess. 5. ubi alij transferunt: suscipite, & B. Ambros. Paraphrasticas in infirmis optulamin.

63. Non patientia dicit sustinendos, sicuti per infirmitatem fidei suae offenderint, &c. Iste ex 3. Natie. Ms. eod. pro: An; ut Non etiā hic capitur more Tertulliano, pro: Nōne. Ad ludere autē uidetur ad illud Rom. 14. Infirmi autem in fide suscipite, & Rom. 15. Debemus autem imbecillitates infirmorum sustinere. Illud uero: pusillanimes consolari, citat iterum ex 1. Thess. 3.

64. Sed quum ad monerit: Ne locum Malo demus, &c. Ista familiaris fuit Auctori usurpatio Mali, pro diabolo, ut illud etiā uertere maluerit Ephes. 4. ubi Græcè est τὸ ἄσέβητος, & ex Syriaco: & minatoris quamquam interim transulerit supra Tom. 3. lib. de Resur. carn. cap. 45. ne dederitis locum diabolo.

65. Lucrat nos uult comeatum, &c. Comeatum dare (inquit Rhen.) estus ait, & tempus est dare quo iri rediri que possit. Dabatur militibus ab Imperatore comeatum, hoc est discedere facultas, & intra praescriptum tempus redeundi. Hinc Tertullianus saepe comeatum accipit, pro tempore, quo in hoc mundo agimus, ut hic, & in libro quem scripsit aduersus Praxeum, cap. 1.

TERTULLIANVS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. V.
16.

Si voluerit, inquit, dominus in isto commeatu; si quo minus die suo colligentur omnes adulterae fruges. Item pro quolibet tempore, ut l. de Penitentia, c. 6. Certi enim, inquit, indubitata venia delictorum, medium tempus interim furatur, & commeatum faciunt sibi delinquendi, quam eruditionem non delinquendi. Hic certe per illa verba explicat, quid sit

66. Ceterum qui lucere nos iubet, &c.] Proferus sic castigauimus pro fugere, & supplemus vocem: lucis ex vestigio 3. MS. Ratio, eod. ad quod proximè accedebat. Et An. conueniens legendum: fulgere; nam adludat ad illud Ephes. 5. paulo ante verba precedentia: ut filij lucis ambulare. Quod sequitur Ephes. 6. alicubi supra tra-

67. Proinde & Ioannes, &c.] Ex eo quod etiam hic etiam Ioanni adscribit illud 1. Ioan. 3. Debemus & pro fratribus animas ponere; ac illud 1. Ioan. 4. Timor non est in dilectione, &c. cui adscribit Apocalypsim, verba hic. Et in calce cap. 7. supra citatis; iterum confirmatur Catholicorum sententia, qui Apostolum Ioannem Apocalypsis faciunt Auctorem.

68. quia timor supplicamentum habet, &c.] Accipit (inquit Rhenan.) supplicamentum pro supplicio sine Cruciatu, quod Graecè est, ὁ φόβος ὁ δόξα οὐν ἐστίν. Alibi penam transtulit, sicut alij Interpretes Latini.

69. ut & illius commemoremus, &c.] Commemorati (inquit idem) de penitentia & alius, hoc est: ut & illius mentionem faciamus. Hoc verbum etiam alibi usurpat.

70. Publicaris, inquit, bonū tibi est, &c.] Verba sunt (inquit idem) Paracleti (quem iam Spiritum nuncupauit) Mōchmici Prophetiae, quam Ecclesia Romana merito damnauit. Quod autem sic est publicari, apud Tertullianum ante et post, est arāuui. Qui enim non publicatur in hō. timibus, scilicet propter modestiam Christianam. Quum conspiceretur ab hominibus, hoc est traduci Tertulliano. *Cap. 70. existimo publicari potius accipi hoc loco, pro publicè venum exponi, nostrum Regiarium securi, qui lib. 2. ar. cap. 18. similes phrasas adfert ex Suetonii Claudio, & Lampridio in Alexandro.*

CAP. X.

71. Sed omittis quidam diuinis exhortationibus, &c.] Incriptionem huic capiti fecimus: De exemplis fugae quibusdam.

72. Qui fugiebat, rursus preliabitur, &c.] Demosthenes (inquit Rhen.) olim fugiens ex praelio illo Chersonesi, in quo succubuerant Athenienses aduersus Philippum Macedoniam regem pugnantem, sed eam fugam ob abiectum thymum exprobrantibus, solutus est hoc versiculo respondere: Ἄνθρωπος ὁ φεύγων ἐστὶ πάλιν ἰσχυροτέρα. Quae ipsa verba Graeca suspicor olim ab ipso Auctore hic adscripta fuisse, ex eo quod permittat Graecum versiculum. Adnotat autem Rhenan. ibi: Bonum militē, &c. troniā esse. Alioqui poterat per interrogationem scribi haec periculus.

73. qui tam plene ab Apostolo armatus, &c.] Adludat ad illud Ephes. 6. Induite vos xpo τοῦ δόξα, de qua alicubi supra aliquid adnotauimus.

74. Vsq̄ ad eone mori miserum est: &c.] Desumptum videtur istud ex 1. lib. Tuscul. Ciceronis.

75. Fugerat & quidam animosus Prophetes, &c.] Calumniatur Auctor, dum istud comparat cum su-

ga in persecutione; ille enim non homines persecutus, sed Deum fugiebat. Vbi ex 3. Pat. MS. cod. restitui: sed illum, &c. inuenio, pro: inuenit, Omitto cum istodem Vocem: seruus, superfluum ibi: Quanto melius, qui, &c.

76. sed potius contempnit, &c.] Haec est (inquit Rhenan.) parui facit iram eius, & penam meritum committit. Non deterretur, inquam, qui minus maneat. Ne enim tanti facit illam, ut velit fugere. Nam ista sententiam Poetae ethnici;

Leniter ex merito quidquid patiā, ferendum est:

Quae venit indignè poena, dolenda venit. Qui etiam rectè explicat: inuidiam ei facere, Deum in inuidiam adducere; & addit, ibi, quā bilēm, subintelligi ei facere.

CAP. XI.

77. Hoc sentire & facere. omnem seruum Dei oportet, &c.] Caput hoc inscriptissimum: Quod saltem duces Ecclesiae fugere non oporteat, nisi grege fugiente praepositum non desiderante. Quumquam enim initio huius capitis in genere loquatur, iam suam indicat sententiam hac clausula: Ceterum si grex fugere deberet, non deberet praepositus gregis stare; sine causa staturus ad tutelam gregis, quam grex non desideraret ex licentia fugae. Scilicet. Atque hoc ipsum est quod B. August. scribit Epistola septima ad Honoratum: Tunc de loco in quibus sanus premeperit: persecutione fugiendum esse. Christi minister, quando ibi aut plebs Christi non fuerit cui minister, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem causa fugiendi. Prioris exemplum adferens paulo ante de sanctis Episcopis, qui de Hispania, plebibus prius partim fuga dilapsis, partim obsequio consumis, partim captiuitate dispersis, profugerant. Aterius, Apostolum qui in sporta submissus est, quum proprie ipse quaereretur, alius vique necessitatem similem non habentibus; & B. Athanasium Alexandrinum Episcopum; quum eum specialiter comprehenderet Constantinus cuperet Imperator, nequaquam a ceteris ministris deserta plebe Catholica, quae apud Alexandriam commanebat. Quibus licet aduicere secessum B. Cypriani toto biennio, de quo in vita ipsius latius, Quum autem plebs (inquit idem) manet, & ministri fugiunt, & ministerium subtrahitur; quid erit nisi mercenarium illa fuga damnabilis, quibus non est cura de eubus? &c. quae compendij gratia praetermittimus. Hoc vnum adiciemus, quod insuper adiciat: Vbi disceptatum est qui ministrorum remaneant & qui fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: si aliter id poterit determinari, forte legendos esse, qui fugiant, & qui manent.

78. Sed quum ipsi Auctores, &c.] Sine leges Auctores cum 1. edit. 3. MS. Ratio, sive cum excussis ex codice Gorlensi Auctores, non refert, si enim legatur: Auctores, intelligendi administratores, sicuti supra accepisse Tertull. Tom. 3. lib. 4. aduers. Marc. cap. 29. adnotatum est num. 478. Si vero Auctores, interpretandi qui auctoritatem habent, non aliter atque dixit supra Tom. 2. lib. de Corona militi cap. 2. obseruationem autoritatem, id est auctoritate communitam, sicuti ibi adnotauimus num. 23. qua significatione dixit Linius lib. 1. Deceuerunt ut quum populus legem iussisset, id sic ratum esset, si Patres Auctores fuerent, & alibi: Maiores nostri ne priuatam quidem rem agere summas sine Auctore voluerunt. Certe eosdem mox duces

nuncupat Auctor & sub finem capituli: prepositos.

79. Diaconi, Presbyteri, & Episcopi, &c.] Non valere argumentationem Magdenburgensium Centurionum: Non facit mentionem Subdiaconorum Tertullianus, ergo ea aetate nondum erant in Ecclesia; supra ostendimus lib. de Prescript. adu. ha. sepe citato cap. 4. nu. 269. variis Conciliis Patrumque testimonio. Quibus adicio, tacite hic Subdiaconorum mentionem fieri, quum tria hic Christianorum genera commemorantur. Ad Subdiaconos enim aliisque minores ministros pertinere illud quod hic promittitur: Hoc sentire & facere omnium seruum Dei oportet, etiam minoris loci, ut maioris fieri possit; si quem gradum ex (sic enim legitur profusus, pro: in) persecutionis tolerantia ascenderit. Ad Laicos, quod mox subiicit: quomodo laicus intelligere poterit? Ad Ecclesia vero prepositos: Diaconi, Presbyteri, & Episcopi. Neque enim in Ecclesia unquam Subdiaconi aliquam auctoritatem habuerunt, sed tres dimittat Ordines iam dicti. Quod de Presbyteris & Episcopis notius est, quam ut probatione sit opus, de Diaconis vero, quanta eorum, maxime in Romana Ecclesia, auctoritas semper fuerit, patet ex B. Cypriani in secessu Epistolis ad Clerum seu Romanum seu Carthaginiensem 4. 5. 6. 8. 10. 13. 14. 15. 18. 23. & 24. 28. 29. 32. 33. 34. 35. 36. & 37. Epistolis Cleri Romani ad B. Cyprian. 30. & 31. Quarum illa omnes inscribuntur: Presbyteris & Diaconibus, haec vero scripta sunt per Presbyteros & Diacones. Eandem distinctionem videre est in Canonibus Apostolorum, qui ubi de Iurisdictione agunt Ecclesiastica, aut ad eam pertinentibus, faciunt mentionem Episcoporum, Presbyterorum ac Diaconorum; ubi vero de disciplina Cleri (exempli gratia, Can. 43.) etiam Subdiaconorum, Lectorum & Cantorum; quibus eadem distinctio servata, aliorum Conciliorum Canones Officarios adnumerant Cantorum loco, & Exorcistas ac Acolythos, de quibus vide Adnot. nostras ad B. Cyprian. Epist. 55. num. 1. Quid? quod saltem ad maiorem gradum accedere ex persecutionis tolerantia, plus satis idem. Cyprianus indicat, dum Epist. 24. fecisse se scribi Hypodiaconum (en etiam hunc ordinem in Ecclesia) Optatum Confessorem; & Epist. 33. Aurelium Lectorem se ordinasse, bis confessum, bis confessionis suae victoria gloriosum; item Epist. 34. Celerinum etiam Lectorem, qui ad sui temporis prelum primus & inter Christi milites antesignanus vincendi ceteris viam fecerat; denique Epist. 35. Presbyterum se ordinasse Numidicum, qui hortatu suo copiosum numerum lapidibus & flammis necatum ante se miserat, ipse semivivulus, lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus.

80. ad gradum in acie figendum, &c.] De hac Proverbia formula vide nostra Prolegomena.

81. Certè quidem bonus pastor animam pro pecoribus ponit, &c.] Rursum hic, & paulopost bis: pecora, proprie usurpat Auctor, adludens ad cap. 10. Ioan. pro: omnibus. Citat autem paraphrasticè magis quam ad verbum illud Exod. 32. Si perdis, &c. de qua scriptura vide supra Adnot. nostras Tom. 3. lib. 2. aduers. Marc. cap. 26. num. 181. Sicut de illo paulopost Luc. 8. Qui habet, dabitur ei, &c. lib. 4. aduers. Marc. cap. 19. num. 271.

82. detinebuntur illi missionis suae, &c.] Adludit (inquit Rhenan.) ad missionem illam Evangelici patris familias, de qua legitur Matth. 20. cap. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit

eos in vineam suam. Missionem igitur accipit pro opera nauata.

83. Exurge romphæa in pastores, &c.] Non nihil hic dissentit Auctor in scriptura hac Zachar. 13. ab editione LXX. hodierna, omisis etiam aliquot verbis, quae tamen inueniuntur apud B. Iustinum Martyrem lib. adu. Tryphonem; verum castigauimus: & superducam manum meam in pastores; sicuti Graecè & Hebraicè legitur, pro eo quod erat: agnum meum, nullo sensu, maxime quam etiam Chaldaeus paraphrastes: potentia veritat. Est autem vel ipso Rhenano teste, vox Tertullianica: perorant.

84. Si & spiritum quis agnouerit, &c.] iterum spiritus seu Paracliti Montanici verba quaedam adfert, vnde manifestum est à Montano hunc errorem desumptum esse.

CAP. XII.

85. Quod pertineat Frater, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Quod persecutio pretio redimenda non sit. In quo quamproximè accedit ad Libellaticos, quos commemorat lib. de Lapsis, & alibi non semel, B. Cyprianus; ut potè quum sicuti legitur Epist. 52. ad Antonian. Libelli quos Iudicibus offerebant, ne sacrificarent, inter cetera haec habebat: Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aram diaboli me venire non posse, dare me ob hoc premium, ne quod non licet faciam. Quos adeo non minus quam Lapsos à communione exclusos fuisse, patet tum ex dicta Epist. & lib. de Laps. tum ex Epist. 25. & 31. ubi Auctorem in quibusdam imitatur. Verum in hoc fallitur Auctor, quod fugam redemptioni comparet.

86. Pretium interest, &c.] Quasi dicat (inquit Rhenan.) pretium facit discrimen; qui etiam adnotat gratuitum dici pretio carens, similem locum adferens ex lib. de Ab. muliebris: & per gratuitum vsum amatores contumeliosi viderentur. Legimus autem ex Vatic. 3. MS. ut autem redimas hominem tuum nummis, pro te, eo quod pauca proficiatur: Tu autem pro eo pacifceris. Est autem phrasis Tertullianica: digna Deo & dispositionis eius; ut potè qui dignum modicum Datino, modo cum Genituo construat.

87. Apud inferos emancipatio nostra est, &c.] Vatic. 3. MS. eod. remancipatio, sed etiam hoc praterquam quod non placet obscurum est, sicuti etiam illud: & stipulatio nostra in caelis. Hoc vult, quod à Christo ab inferis emancipati simus, & stipulationem caelorum acceperimus. Id est enim quod subditur de Christo Domino virtutum, quod hominè ab inferis mercatus sit in caelos. Pertinet adeo etiam hic locus ad confirmationem articuli Symboli Apostolorum? Descendit ad inferos, de quo supra laus lib. de Prescript. aduers. her. cap. 13. num. 86. Et qui sunt voces Iureconsultorum: emancipatio, & stipulatio.

88. magno comparatam, &c.] Hinc confirmatur nostra lectio supra lib. 5. adu. Marc. c. 7. num. 106. Empti enim estis magno, siue: pretio magno, i. Cor. 6. Hoc verò differt in scriptura sequenti Ephes. 6. quod transferat: spiritualia nequitia, tenebras huius aevi, pro eo quod dicto lib. cap. 18. num. 289. spiritualia nequitiae tenebrarum istarum.

89. Tu autem pro eo pacifceris, &c.] Similiter dixit sub figem huius capituli: Miles me, vel Delator, vel Inimicus concutit. Hic verò etiam peculiari videntur phrasi Iureconsultorum, qua improbat eos qui de cri-

mine paciscuntur cū dolore vel milite, vel furunculo aliquo p[re]sente, furtivo, sub tunica & sinu, quod aiunt. De quo Proverbio vide nostra Prolegomena.

90. Non aliter & Simon facere tentavit, &c.] De Simone Mago agit, iuxta quod Act. 8. historia narratur. Facit autem ad confirmationem processus spiritus sancti etiam ex filio, quod spiritum sanctum vocet spiritum Christi. In eo quod sequitur sine legas cum 3. Ms. Vatic. Quis tamen obnegatorem spernat? siue cum exe. abnegatorem, perinde est; ubi addit Rhenanus Ironiam esse.

91. Cōcussor, &c.] Apud Lucā (inquit Rhen.) c. 3. ad milites dicit Ioannes Baptistā: Undē etiam dicitur, id est: nemine concutiatis. Hinc cōcussor dicitur, & cocussio. In Apologetico, cap. 7. Tot hostes eius, quod extranei, & quidem proprij ex emulatione Iudaei, ex concussione milites.

92. Non traditus autem traduci habebas, &c.] Non, inquit idem, pro: Nōne, quaestiuē. Traduci, hoc est exponi omnium hominum oculis, id quod prophetia Montani vocat publicari, ut diximus ante; qui etiam adnotat ibi: Redimēs non ostēdi? similiter: nō, accipi. Obiectio est enim, inquit, numerantis concussori pecuniam. Redimens scilicet me, non pro nōne ostendi? scilicet me esse Christianum. Nam alioqui me non redemissem. Et vero hīc app[er]te est Iureconsultorum: in confisato habere. Atqui m[ag]is quod sequitur, Apostoli tractantes, subaudi: verbum Dei. Est verō Tertullianica phrasī, refregia subministrabant.

93. Quando Onesiphorus, &c.] Enumerat inter eos qui Apostolis necessaria ministrabant; Onesiphorū, cuius mētio 2. Timoth. 1. & 4. Aquilam, de quo Act. 18. Rom. 16. 1. Cor. 16. & 2. Timoth. 4. & Stephanum, cuius historia Act. 6. & 7. nisi quis malit legere: Stephanus; quod nusquā Stephanus Paulo legitur id officij praestitisse, at Stephanus, de qua legitur 1. Cor. 1. & 16.

94. Calus quidem, &c.] Etiam hoc desumptum ex variis locis. De Calice, Act. 2. de discipulis, Act. 21. Rursum verō adnotat, etiam praedicatis accipi pro: predictis ab Agabo, qui in sequentibus castigandis bonam operam n[on] suavit.

95. Sub aliquam redemptionē capitis, &c.] Hoc est (inquit Rhen.) ut pro singulis capitibus siue hominibus aliquid numeretur. Unde mox: nullum nummum pro capite debemus.

96. & secta, &c.] Secta, inquit idem, non sonat in malam partem apud vetustissimos. Ita l. de Pallio: At ego iam me illi etiam diuinā secta ad disciplinā commercium confero; in Apolog. c. 21. Hunc adidimus & secta & nominis censum cū suo Auctore, ut de compluribus aliis locis taceam. B. Cypr. Marr. l. 4. Epist. 5. nunc 34. In eiusmodi, inquit, confessoribus gloriatur, quorum secta & conuersatio sic proficit ad praecium gloriae, ut magistrum ceteris praebet discipline. Idem in Praefatione ad Quirinum: Ad religiosam, inquit, secta nostra disciplinam pertinentia. Qui etiam adnotat: licentiā sectae accipi in bonam partem, pro: permissu. Similiter autē dixit paulo post: stipendiaria secta.

97. Antichristo iā instante, &c.] Haud aliter Iudas opus suum in Hebdomadus Danielis usque ad decimū Severi annū producens, aduētum Antichristi eo tempore praedixisse videtur. Refert B. Hier. in Catal. Script. & N. ceph. l. 5. c. 35. In quo (inquit ibidem B. Hier.) erroris arguitur; sed hoc ideo scripsit, quia magnitudo persecutionis praesentem mundi minabatur occasum.

98. Reddite quae sunt Caesaris Caesari, &c.] Similiter interpretatur illud Matth. 22. supra Tom. 2. lib. de idolol. cap. 15.

CAP. XIII.

99. Sed & omni petēti me dabo, &c.] Inscriptio huius capiti fecimus: De locis scripturae: Omni petenti te da, &c.: Facite vobis amicos de Mammona, Luc. 6. & 16. Quorum illud tractatur etiam supra lib. 4. adu. Marc. c. 16. hoc verō ibidem cap. 33.

100. non in concussura, &c.] Concussura (inquit Rhen.) pro concussione. Hic subauditur Ablatum casus, qui etiam ibi: omnium iam nunc Dominicarij, subaudit: sententiarum. De Proserbialis autem formulae: vinum febricitanti, ac venenum aut gladium mortem desideranti dare, vide nostra Prolegomena. Malm verō legere paulo post: scriptura permittat, cum 1. edit. ad marg. sed retinimus: scriptum, et quod hoc legant Ms. 3. Vatic. cod.

101. Massaliter, &c.] Hoc est (inquit Rhen.) simul & pro omnibus, non singillatim pro hoc aut illo. Sic lib. 4. adu. Marc. cap. 18. Redactam scilicet, inquit, in dominum, ut in malleo suam vinum, item lib. adu. Valentian. c. 16. atque ita massaliter solidata.

102. in matricibus, &c.] Matrices, inquit idem, appellat libellos, in quibus Caesareo fisco pensantes descripti continebantur. Habebat & nomina militum inscripta matricibus, siue matriculae, per diminutionem. Casiodorus Variarum lib. 11. Et ideo Castellum, inquit, quem matriculae series fecit accedere, nostra auctoritas quae actuum scribij curam praecipit obtinere. Unde Matriculati & Immatriculati dicit, qui inscripti sunt.

103. Beneficiorum, &c.] Beneficarij, inquit idem, Imperiales ministri. Liber cui titulus Notria Orientis & Occidentis, indicat Primisimum beneficium fuisse sub Comite rerum primatarum. A quibus beneficium siue muneribus, qualia sunt quae vulgo Fenda vocant, quibus honestabatur per liberalitatem Caesarum, dicitur Beneficarij. Ut intelligas inter eos titulos beneficiorum tribuuntur, non fuisse a Christianis exigendi.

104. & Curiosorum, &c.] Erant, inquit idem, Curiosi, qui in comitatu Praesidum admissa per praerogativas renuntiabant. Magister Officiorum habebat sub se Curiosum cursus publici praesentalis unum, & Curiosos per omnes praerogativas, quem admodum docet Notria Orientis & Occidentis, quam modo citauimus. Est etiam titulus de Curiosis & Stationariis lib. 12. Cod. Est etiam similis Tit. x. lib. 12. Theodosiani.

105. inter Tabernarios, &c.] Tabernarij, idem adnotat, sunt popinones et caupones, hoc est qui dapes & vina, aut qui alias res in tabernis venditant. De Capitulariis Horreorum & Tabernariis mentione facit & Siodorus Var. lib. 10.

106. & Ianios, &c.] Exemplar, inquit idem, Hierosolymense habebat Ianios; quia res me mouit, ut supponerem: Ianios; at in Gorsies Ianios legitur, quasi voluerit Ianios appellatos forsassis a Iano illo fari. Romani, hoc est circumforaneos; venditores videlicet & praepalati. Ms. 3. Vatic. etiam legunt: Ianios.

107. & fures balnearum, &c.] Hic, adnotat idem, grauiore penam infligendam. Oculiter sunt Inreosoliti. Et eius rei causam adfert Aristoteles in Problematis.

108. Hae Episcopatu formā, &c.] Ironia esse idem scribit, quod subindicatur eo quod sequitur: Scilicet enim, quod Ironia habet cum amaritudine conuulsi.

109. per Saturnalicia, &c.] Saturnalicio, inquit idem,

TERTULLIANUS
Cum Annotationibus
PAMELI
A. V.
16

idem, nomine munera intelligit, qualia in Saturnalibus vltro citroque solebant à Romanis missari. Vide plura de iisdem supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 10. num. 64. & cap. 14. num. 101.

CAP. XIII.

110. Sed quomodo colligemus, &c.] Caput hoc inscriptissimum: Quòd si interdiu Dominica sollempni non celebramus, nocte id fieri licere. Colligere autem (inquit Rhenanus) vocabant congregare populum in aliquam Basilicam. Vnde collecta pro precatione, qua populus cum sacerdote orabat, nunc pro hac re, nunc pro alia. Quidam etiam Collectam facere dicunt sic congregare plebem. Synonymum verò est illi: dominica sollemp-

nia celebrare, sicuti etiam supra adnotauimus cap. 3. num. 33.

111. Officia militaria, &c.] Officiales (inquit Rhenan.) & ministros publicos intelligit.

112. habes noctem luce Christi luminosi aduersus eam, &c.] Sensus est (inquit idem) Habes noctem in luce Christi, qui luminosus & illustris est aduersus eam noctem.

113. addicas, &c.] Rem (adnotat idem) venalem addicit licitatori venditor, quum illi eam adiudicat.

114. & idè Paracletus, &c.] Paracletum (vel eodem adnotante) illum Montani sectatum nimis significè predicat; nec hìc tantum.

ARGVMENTVM LIBRI DE IEIUNIIS ADVERSVS PSYCHICOS, PER IACOBVM PAMELIVM.

- D**ISPVTATVRVS Tertullianus de Ieiuniis, imprimis argumentum libri indicat, sese argui (quamquam non satis verè) quòd ieiunia propria custodirent, stationes plerumque in vesperam producerent, & Xerophagias obseruarent. I.
- Hac occasione eas rationes adfert, quæ videntur concludere; aut in differenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio, aut non ieiunandum. II.
- In contrarium, ieiunij auctoritatem à primordio probat per legem non gustandi de arbore agnitionis, quam quum per gulam transgressus Adam sit, debere rursus expiari ieiunio illud primordiale delictum. III.
- Nec obstare permissionem ciborum à Deo in primordio permissam, quòd pro temporibus omnia modularetur, permittens omnia, vt demeret quædam. IIII.
- At in Lege, ademptum victum quorundam immundorum, quòd facilius aliquando homo ieiunia toleraret. V.
- Naturam quoque & scripturam enuntiare; ante cibum & post eum diuinis tractandis esse nos aptiores, vel Moyse & Helie exemplo. VI.
- Etiam ad alia exempla procedit veteris Testamenti, filiorum Israël sub Samuele, Ezechie, ciuitatis Niniue, Achab, Annæ matris Samuelis, Danielis. VII.
- Item noui Testamenti, Annæ Prophetidis, Christi ipsius, Centurionis Cornelij, & Apostoli Pauli. VIII.
- Xerophagarum item & vini abstinentiæ antiquissimam religionem ostendit; exemplis Danielis & fratrum eius, Helie, Davidis, Samuelis, Aaronis, & Apostoli Pauli, ac Timothei. IX.
- Denique & stationum, id est, statutorum ieiuniorum in vesperam vsque productionem, probari exemplis Moyse, Iesu Naue, Saulis, & Danielis. X.
- Quum itaque quædam ex dictis officiis à Deo homini imperata sint, quædam ab homine per votum Deo expuncta, non noua esse. XI.
- Et verò, delicta ieiunij elimari, scientiam Xerophagias extorqueri, bella propria stationibus discuti, & ad martyrium esse aptiorem victus tolerantiam. XII.
- Porro ad suprascriptas cap. 2. rationes respondens, arbitrio cuiusuis non relinquenda ieiunia probat, ex eo quòd Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia adsolent, maxime vbi etiam per Græciæ Concilia ex vniuersis Ecclesiis aguntur. XIII.
- Deinde Galathis interdictas obseruationes dierum, mensum & annorum, de Iudæis. XIII.

intelligi, non Christianis; ut potest qui Pascha celebramus annuo circulo in mense primo, 30. inde diebus in omni exultatione decurrimus, stationibus quartam & sextam Sabbati & ieiuniis Parasceuen dicamus.

XV. Eundem Apostolum, quum prædicat quosdam qui iubeant cibis abstinere, prædammare hereticos id præcepturos ad despicienda opera Creatoris Marcionem, Tatianum, & similes. Esaiam quoque ieiunium potius confirmare quam auferre.

XVI. Atqui quum Deo displiceat incontinentia gula, ieiunium ab eo adprobari; immo et in Ipse præcipi. Denique etiam ethnicos in sacris Idolorum omnem *ταπεινωσθαι* agnoscere.

XVII. Illis itaque qui ieiunia recusant, Deum ventrem esse, Esau venatori comparari, qui primatus suos vendidit, & ferè comitari ad pendices gulae lasciuia atque luxuriam.

Ceterum et si in hoc contra Ecclesiam scriptus sit hic liber, quod Orthodoxis Pŷchicis nomine calumniosè adplicato, propria quadam Montani ieiunia defendens illis falso imponat, quasi ieiunia oderint; multum tamen pro Ecclesia facit, quod aduersum huius ætatis hereticos auctoritatem ieiuniorum Ecclesiasticorum tueatur, & egregiè respondeat ad plerasque, quas illi etiamnum pro se citant, scripturas. Quo fit uti argumentum dilatauerimus: & ad conuincendos Magdenburgenŷes Centuriatores, qui ieiunia originem à Montanistis habuisse calumniantur, suis quibusque locis similes aliorum Patrum expositiones maxime Antecessorum Tertulliani paucis adtigerimus; & præterea B. Hieron. qui lib. 2. aduersus Iouinianum, ieiuniorum hostem, ad verbum ferè Auctorem in hoc libro imitatus est. Atqui Tertulliano, præterquam quod adscribant locis supra citatis B. Hieron. & Nicephorus, id conuincit citatio libri de Monogamia initio huius opusculi; itè illud libri de Pudicitia c. 1. Erit igitur & hic aduersus Pŷchicos titulus, ubi ad hunc librum haud dubiè adludit. Viderunt autè iam olim MS. Tribemius & Politianus; prælo primus tradidit Dn. I. Gagneus cum scholiis breuibus ad marginem; deinde ad Britannicum codicem recognouit Gelenius. Nos verò nunc iterum eundem castigauimus ex Anglico Ioannis Clementis Exemplari MS. & coniecturis aliquot Dominorum Latinij & Harrisij, & Argumentum ac Adnotationes, recens adiecimus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI DE IEIUNIIS ADVERSUS PŷCHICOS Liber.

CAP. I.

IRARER Pŷchicos istos, si sola luxuria tenerentur qua sepius nubunt, si non etiam ingluuie ducerentur qua ieiunia oderunt; monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo hæc tam vnita atque concreta sint, ut si disiungi omninò potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhærent. Specta corpus & vna regio est, denique pro dispositione membrorum ordo vitiorum, prior venter & statim cetera saginæ substructa lasciuia est, per edacitatem salacitas transit. Agnosco igitur animalem fidem studio carnis qua tota constat, tam multiuorantiæ quàm multinubentia; pro nam, ut merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam in hac quoque specie continentia accuset, proinde & gulae frenos induentem per nullas interdum vel feras vel aridas effugas, quemadmodum & libidini per vnica nuptias, piget iam cum talibus congregi, pu-